

**Zajęcia z historii (zakres podstawowy) dla słuchaczy IV semestru III LO dla Dorosłych –
niedziela 21.03.2021 r. (1. blok godzinowy, 8.00 – 9.30)
Sławomir Hryczak**

Temat nr 1: Początki rządów Wazów w Rzeczypospolitej.

1. Wazowie to szwedzka dynastia królewska, która władała Rzeczpospolitą Obojga Narodów od końca XVI w. do końca lat 60. XVII w. Królowie z tego rodu zasiadający na polskim tronie byli wybierani przez szlachtę w drodze tzw. wolnej elekcji, czyli większością jej głosów. Wyjątkiem była jedynie elekcja Zygmunta III Wazy, który objął rządy w naszym państwie w 1587 r. po nagle zmarłym królu Stefanie Batorym. Do takiego nietypowego jak na tamte czasy przejścia władzy, przyczynił się Jan Zamojski wraz ze swoimi zwolennikami. Był on urzędnikiem państwowym i dowódcą wojskowym. Poparł kandydaturę wspomnianego Zygmunta III Wazy, pokonując w zbrojnym starciu zwolenników austriackiego arcyksięcia, kandydata dynastii Habsburgów na polski tron, planujących wówczas zająć Kraków (stolicę Polski).

*Wizerunek – król polski i wielki książę litewski Zygmunt III Waza:

<https://zyciorisy.info/wp-content/uploads/2018/10/Zygmunt-III-Waza-e1540925619376.jpg>

*Wizerunek – urzędnik państwowy i dowódca wojskowy, zwolennik obsadzenia na polskim tronie Zygmunta III Wazy – Jan Zamojski:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9f/Jan_Zamojski.PNG

2. **Polityka wewnętrzna prowadzona przez króla Zygmunta III Wazę**, który rządził w Polsce w latach 1587 – 1632 (to aż 45 lat, czyli obok króla Władysława Jagiełły, najdłużej panujący król Polski):

- jak wspomniałem w pkt. 1, na początku rządów tego króla w Polsce doszło do bezpośredniego konfliktu pomiędzy popierającym jego kandydaturę Janem Zamojskim wraz ze średnią szlachtą a magnaterią (najbogatsza i najbardziej wpływową warstwą szlachty), widzącą jako przyszłego polskiego króla austriackiego arcyksięcia Maksymiliana Habsburga. Spór miał swój finał na polu bitwy w 1588 r. pod Byczyną (na Śląsku). Wygrali ją zwolennicy Zygmunta III Wazy;

- zwycięski Zygmunt III Waza był ortodoksyjnym katolikiem. Ułatwiło mu to nawiązanie współpracy z Habsburgami, z którymi jeszcze niedawno walczył. Liczył on bowiem na ich pomoc, jako katolickiej dynastii, w odzyskaniu władzy królewskiej w Szwecji (z której przecież pochodził);

- król Zygmunt III Waza chcąc umocnić swoją władzę i zrealizować plan objęcia szwedzkiego tronu, postanowił przenieść w 1596 r. stolicę Polski z Krakowa do Warszawy. Zadecydowały faktycznie o tym dwa powody:

a) z Warszawy było bliżej królowi do rodzimej Szwecji, w której pragnął objąć władzę;

b) w Warszawie król był z dala od silnych magnackich rodów z Małopolski, które nie popierały jego rządów;

- szlachta nie była zadowolona z wyżej wymienionych planów króla, który dodatkowo zamierzał jeszcze znieść wolną elekcję i postanowiła się jemu oficjalnie sprzeciwić. Zawiązała przeciwko królowi tzw. rokosz pod przywództwem krakowskiego wojewody Mikołaja Zebrzydowskiego w 1606 r. Rokosz to po prostu najczęściej zbrojne wystąpienie szlachty przeciwko władcy, np.

przeciw próbie umocnienia przez niego swojej władzy. Rokoszanie chcieli detronizacji monarchy, czyli usunięcia z polskiego tronu Zygmunta III Wazy;

*Wizerunek – wojewoda krakowski, przywódca rokoszu Mikołaj Zebrzydowski:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/25/Miko%C5%82aj_Zebrzydowski.jpg

- wojska rokoszan zostały pokonane przez siły królewskie pod dowództwem Stanisława Żółkiewskiego i Jana Karola Chodkiewicza. Ostatecznie jednak król zrezygnował z karania rokoszan i dalszych prób wzmocnienia swojej władzy, a rokoszanie z detronizacji Zygmunta III Wazy;

- takie rozstrzygnięcie konfliktu pomiędzy królem a rokoszaniem doprowadziło do:

- a) osłabienia władzy królewskiej, ponieważ król zobowiązał się więcej nie dążyć do jej wzmocnienia;
- b) osłabiona w ten sposób władza królewska oznaczała wzrost znaczenia przeciwników monarchy, czyli magnackich rodów m.in. Koniecpolskich, Żółkiewskich oraz Sapiechów;
- c) nie udało się ostatecznie usprawnić działania sejmu;

- w 1613 r. król Zygmunt III Waza zawarł sojusz ze wspomnianymi wcześniej Habsburgami w celu uzyskania od nich pomocy w wojnach z Moskwą (tak dawniej określano państwo rosyjskie) i Szwecją. W zamian Polska miała wspierać Habsburgów w wojnie trzydziestoletniej, która miała miejsce w latach 1618 – 1648 w Europie;

- pod koniec swoich rządów Zygmunt III Waza zdecydował się na szerszą współpracę ze szlachtą, ponieważ miał on nadzieję na jej pomoc w reformowaniu systemu skarbowego państwa polskiego, unowocześnianiu armii, reformowaniu systemu wyboru króla oraz liczył na wsparcie podczas ewentualnej reformy ustroju kraju.

3. Polityka zagraniczna króla, czyli największe bitwy ze Szwecją z okresu panowania Zygmunta III Wazy, w których uczestniczyła Rzeczpospolita Obojga Narodów – osłabiły one nasz kraj na arenie międzynarodowej:

a) 1621 r. - wojska szwedzkie dowodzone przez króla Gustawa II Adolfa wznowiły działania wojenne przeciwko Polsce i zdobyły Rygę (stolica dzisiejszej Łotwy). W 1622 r. walczące strony zawarły rozejm;

b) 1625 r. - Szwedzi wkroczyli na teren Inflant i w 1626 r. pod Walmozją (dzisiejsza Łotwa) pokonali oddziały litewskie na otwartym polu, ponieważ zastosowali współpracę piechoty i jazdy;

c) 1626 r. - 1629 r. Szwedzi zaatakowali Prusy Królewskie, ale nie udało im się zająć Gdańska. W tamtym czasie szwedzki król Gustaw II Adolf pokonał polską husarię, ponieważ w trakcie natarcia, razem z piechotą polecił przemieszczać działa na polu walki. Sukcesem Polaków było otoczenie i zmuszenie do kapitulacji szwedzkiego korpusu pod Czarnem w 1627 r. W 1628 r. ten szwedzki dowódca postanowił prowadzić przeciw Polsce w Prusach Królewskich "wojnę na wyniszczenie", nękając teren Rzeczypospolitej najazdami. Polacy nie mieli sił, które wyparłyby Szwedów z Prus Królewskich, a szwedzkie wojska były za słabe do zdobycia Gdańska;

d) 1627 r. - doszło do bitwy morskiej ze Szwedami na Bałtyku pod Oliwą, którą wygrała Polska.

W 1628 r. jednak, szwedzkie okręty zadały poważne straty polskiemu okrętom zakotwiczonym w pobliżu twierdzy Wisłoujście (na terenie dzisiejszego Gdańska);

e) 1629 r. - wojska polskie pod Trzcianą ze wsparciem cesarskiej jazdy (rajtarów) pokonały oddziały szwedzkie króla Gustawa II Adolfa, jednak nie udało się im całkowicie wyprzeć wroga z naszego kraju. Rozejm w Starym Targu z 1629 r. kończył ten konflikt. Na jego mocy Rzeczpospolita utraciła Inflanty, a Szwedzi mogli utrzymywać swoje załogi wojskowe w wybranych polskich portach. Dodatkowo uzyskali oni prawo nakładania cła na towary, którymi handlowali mieszkańcy Gdańska.

4. P śmierci Władysława III Wazy jego syn Władysław IV Waza został królem Polski.

5. Do najważniejszych działań króla Władysława IV Wazy w ramach polityki wewnętrznej możemy zaliczyć:

- próbę wzmocnienia swojej władzy, czemu przeciwna była tradycyjnie magnateria widząca siebie jako gwaranta „złotej wolności szlacheckiej”. Faktycznie chciała ona ograniczyć dążenia króla do zdobycia władzy absolutnej;

- rozbudowę armii (szczególnie artylerii i floty wojennej);

- rozwinął handel rzeczny na Wiśle (reaktywowano handel zbożem, szukano skutecznie odbiorców na towary luksusowe transportowane Wisłą, uregulowano spław towarów Wisłą).

6. Polityka zagraniczna króla Władysława IV Wazy:

- odniósł zwycięstwa w walkach z Moskwą;

- doprowadził do odzyskania przez Polskę miast i portów w Prusach Książęcych;

- przygotowywał zbrojną wyprawę przeciwko Turcji;

- przyłączył do Rzeczypospolitej Obojga Narodów miasta Lębork i Bytów;

- za jego rządów Rzeczpospolita Obojga Narodów miała obszar aż ok. 990 tys. km² i liczyła ok. 10 mln mieszkańców.

7. Król Kazimierz IV Waza zmarł w 1648 r., a władzę po nim objął jego młodszy przyrodni brat – Jan II Kazimierz Waza, drugi syn króla Zygmunta III Wazy.

*Wizerunek – król Polski Jan II Kazimierz Waza:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/ae/Daniel_Schultz_-_Portret_kr%C3%B3la_Jana_II_Kazimierza_Wazy.jpg/800px-Daniel_Schultz_-_Portret_kr%C3%B3la_Jana_II_Kazimierza_Wazy.jpg

8. Polityka wewnętrzna króla Jana II Kazimierza Wazy:

- bezskuteczna próba ograniczenia władzy magnaterii, której udało się osłabić pozycję króla wprowadzając formułę „liberum veto” podczas obrad sejmowych. Pozwalała ona nawet przy

jednym szlacheckim głosem sprzeciwu zerwać obrady sejmowe i w ten sposób zablokować każdą ustawę nieodpowiadającą magnaterii;

- król podejmował reformy skarbowe oraz związane ze sposobem wyboru króla, tak by był on możliwy za życia urzędującego monarchy, a nie dopiero po jego śmierci (to tzw. elekcja „vivente rege”, czyli „za życia króla”). Ta ostatnia reforma została jednak wycofana po buncie magnatów.

9. Król Jan II Kazimierz Waza już na początku okresu swojego panowania prowadził wojny z Kozakami. Kozacy byli ludnością zazwyczaj pochodzenia ukraińskiego. Część z nich zwana Kozakami rejestrowymi, służyła na żołdzie Polski w celu powstrzymania najazdów Tatarów. Zamieszkiwali oni obszary nad dolnym Dnieprem (rzeka) i byli zorganizowani na sposób wojskowy. Krótko na temat zmagania króla z Kozakami:

a) 1648 r. - rozpoczął się konflikt zbrojny pomiędzy Rzeczpospolitą a zbuntowanymi Kozakami. Ci ostatni pokonali polskie oddziały nad Żółtymi Wodami i pod Korsuniem (dzisiejsza Ukraina);

b) 1651 r. - Polacy pod dowództwem króla Jana Kazimierza rozgromili oddziały kozackie pod Beresteczkiem (dzisiejsza Ukraina);

c) 1652 r. - Kozacy odnieśli zwycięstwo nad Polakami pod Batohem (dzisiejsza Ukraina), a dowodzący Kozakami Bohdan Chmielnicki rozkazał zamordować polskich jeńców;

d) 1654 r. - Bohdan Chmielnicki zawarł układ z państwem moskiewskim w Perejasławiu (dzisiejsza Ukraina) - Ukrainę przyłączono do Moskwy (w ten sposób państwo moskiewskie przystąpiło do wojny z Polską wspierając Kozaków).

*Wizerunek – hetman zaporoski Bohdan Chmielnicki:

https://histmag.org/grafika/thumbs/1_360x470_thb_351851.jpg

10. W 1655 na Rzeczpospolitą Obojga Narodów kolejny raz najechały wojska Szwecji, odnosząc liczne sukcesy. Szwedzi wykorzystali wówczas osłabienie naszego państwa wynikające z zaangażowania w walki z Kozakami (powstanie kozackie pod dowództwem Bohdana Chmielnickiego) i siłami rosyjskimi. Zmagania wojenne zakończył pokój w Oliwie zawarty w 1660 r. Polska nie utraciła żadnych ziem, ale jej rozległe terytoria zostały bardzo spustoszone przez wojska szwedzkie. Tamten okres często jest nazywany "potopem szwedzkim", ponieważ Szwedzi nie napotkawszy większego oporu ze strony polskich sił, "zalali" swoimi wojskami Rzeczpospolitą. Przyczyniła się do tego chociażby zdrada hetmana wielkiego litewskiego Janusza Radziwiłła. Zawarł on w 20. października 1655 r. w Kiejdanach (dzisiejsza Litwa) porozumienie ze szwedzkim królem Karolem X Gustawem, na mocy którego Wielkopolska i Litwa zostały poddane Szwecji. Liczył on w ten sposób na spełnienie swoich osobistych ambicji politycznych. Na taką decyzję wpłynęło również zmęczenie polskiej szlachty wieloletnim konfliktem Polski z Kozakami i Rosją oraz jej niechęć wobec króla Polski Jana II Kazimierza Wazy.

*Mapka - wojna Rzeczypospolitej z Rosją w latach 1654 - 1667:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/e8/Wojna_polsko-rosyjska_1654-1667.svg/1024px-Wojna_polsko-rosyjska_1654-1667.svg.png

*Mapka - potop szwedzki na ziemiach polskich 1655 - 1660:

<https://static.epodreczniki.pl/portal/f/res-minimized/RV9LsYaNdFLX8/2/TOZ9eYeKCYvIVpOj6wwaMPvwjJmhgcrD.jpg>

11. Pomimo wspomnianej zdrady, symbolem zwycięskiego oporu wobec szwedzkiego najazdu na

Polskę, była obrona klasztoru na Jasnej Górze (od 18. listopada do 27. grudnia 1655 r.)

prowadzona przez ok. 300 osób. Oblegający to miejsce Szwedzi zaangażowali wtedy aż ponad 3000 żołnierzy. Obrona klasztoru na Jasnej Górze miała duże znaczenie religijne dla Polaków i mniejsze pod względem militarnym.

*Ilustracja - oblężenie Jasnej Góry:

https://www.wilanow-palac.pl/image.php/2345/44_obrona_jasnej_gory.jpg

12. W 1668 r. król Jan II Kazimierz Waza abdykował, czyli zrzekł się tronu. Przyczyniła się do tego jego przegrana w wojnie domowej z magnatami. Ich zwycięstwo doprowadziło do tego, że nie tylko wspomniany król, ale także sejm, trybunały oraz urzędnicy stracili możliwość wypełniania swoich funkcji. Skarb państwa opustoszał, a armia była niezbyt liczna, przestarzała i niedofinansowana. Rody magnackie zaczęły ze sobą rywalizować o władzę, jednak żaden z nich nie był na tyle silny aby podporządkować sobie cały kraj. Narastał jednocześnie w takiej sytuacji kryzys gospodarczy. Polska szybko stała się wtedy zależna od naszych silnych sąsiadów. **Nowym królem został w 1699 r. z pochodzenia Polak – Michał Korybut Wiśniowiecki.** Uchodził za nieudolnego władcę, nie zdołał unormować naszych relacji z Turcją i odbudować kraju po wyczerpujących i rujnujących wojnach ze Szwecją. Zmarł w 1673 r.

*Wizerunek – polski król Michał Korybut Wiśniowiecki:

<https://static.historykon.pl/uploads/2019/07/3-5d2c55d1f1b7b.png>

13. 11. listopada 1673 r. polska armia pod rozkazami hetmana wielkiego koronnego Jana Sobieskiego, pokonała Turków pod Chocimiem (dzisiejsza Ukraina). **Jan III Sobieski był królem Polski od 1674 r.**, a wcześniej właśnie hetmanem wielkim koronnym. Został nazwany przez Turków "Lwem Lechistanu", natomiast chrześcijanie określali go "Obrońcą Wiary". Tym tytułem został on odznaczony w 1684 r. przez papieża Innocentego XI, po tym jak 12. września 1683 r. pokonał Turków pod Wiedniem. Polski król dowodził wówczas wojskami polsko - austriacko - niemieckimi. Walczyły one z armią Imperium Osmańskiego, na czele której stał wezyr Kara Mustafa. Dzięki zwycięstwu Jana III Sobieskiego, Turcy przestali być zagrożeniem dla chrześcijańskiej Europy. Bezpośrednim efektem zwycięskiej bitwy pod Wiedniem było utworzenie antytureckiej koalicji, czyli tzw. "Ligi Świętej" (związku państw katolickich pod przewodnictwem papieża).

*Wizerunek - król Jan III Sobieski:

<https://s.twojahistoria.pl/uploads/2019/02/Jan-III-Sobieski-na-ilustracji-Jana-Matejki-fot.-domena-publiczna-340x340.jpg>

*Wizerunek - wezyr Kara Mustafa:

<http://historia24.prv.pl/newsy/kara-mustafa.jpg>

*Ilustracja - bitwa pod Wiedniem:

<https://www.wojsko-polskie.pl/u/fc/4d/fc4d3f3a-d66f-4d36-903b-395bf95d721f/1111.jpg>

Temat nr 2: Wojny z Moskwą w pierwszej połowie XVII wieku.

1. Na przełomie XVI i XVII w. w Rosji miał miejsce kryzys polityczny i gospodarczy – sytuacja wyglądała następująco:

- po śmierci w 1584 r. rosyjskiego władcy – cara Iwana IV Groźnego, jego następcą został syn Fiodor. Był on psychicznie chory i opiekę sprawował nad nim bojar Borys Godunow. Bojarzy byli bogatymi, wpływowymi rosyjskimi szlachcicami;
- Fiodor wraz z młodszym bratem Dymitrem zostali zamordowani, być może przez Godunowa, który w 1598 r. ogłosił się carem;

*Wizerunek – car Rosji Borys Godunow:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/54/Boris_Godunov_by_anonim_%2817th_c._%2C_GIM%29.jpg

- nowy car spotkał się jednak wobec panującego głodu i drożyzny w Rosji z niechęcią ze strony bojarów oraz chłopów;
- król Polski Zygmunt III Waza w takiej sytuacji postanowił zdobyć dla siebie tron rosyjski;
- polscy magnaci postrzegali pogrążoną w kryzysie Rosję jako teren do ekspansji, gdzie można było zdobyć nowe ziemie uprawne, jakie byłyby dla nich źródłem nowych dochodów;
- polski Kościół katolicki natomiast, chciał podporządkować sobie wyznawców prawosławia żyjących w państwie rosyjskim i w ten sposób wzmocnić swoją władzę i władzę polskiego monarchy, katolika.

2. Próby przejęcia władzy w państwie rosyjskim przez Polaków w I połowie XVII w. - tzw. „dymitriady”, czyli próby obsadzenia na rosyjskich tronie przez polskich magnatów własnego kandydata:

- wykorzystując opisany w pkt. 1 kryzys, polscy magnaci postanowili osadzić na moskiewskim tronie w 1605 r. Dymitra Samozwańca, który rzekomo był cudownie ocalonym od śmierci synem cara Iwana IV Groźnego. W rzeczywistości był to moskiewski mnich Grzegorz Otrjepiew;

*Wizerunek – car rosyjski Iwan IV Groźny:

<https://s.ciekawostkihistoryczne.pl/uploads/2020/06/Iwan-IV-Gro%C5%BAny.jpg>

*Wizerunek – Dymitr Samozwaniec:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/da/False_Dmitriy_I.PNG/800px-False_Dmitriy_I.PNG

- niezadowolenie z rządów nowego cara i konflikt z Kościołem prawosławnym, doprowadziły do wybuchu antypolskiego powstania;
- Dymitr razem ze swoimi zwolennikami – Polakami przebywającymi na jego dworze, zostali zamordowani w 1606 r., a bojarzy na carski tron powołali Wasyla Szujskiego;

*wizerunek – car Rosji Wasyl Szujski:

https://dzieje.pl/sites/default/files/styles/open_article_750x0_/public/201209/wasyl_szujski.jpg?itok=mnd53Ooi

- w 1607 r. pojawił się w Rosji Dymitr Samozwaniec II, mający poparcie oczywiście polskich magnatów. Próbował on zająć Moskwę, ale ostatecznie został zamordowany, natomiast jego oddziały wojskowe uległy rozproszaniu. Wasyl Szujski opanował sytuację, ale zorientowawszy się,

że obie „dymitriady” finansowali Polacy, poprosił o pomoc Szwecję. Wywołało to wojnę polsko – rosyjską w 1609 r.;

- w 1610 r. wojska polskie pokonały siły rosyjsko – szwedzkie pod Kłuszynem (dzisiejsza Rosja), zdobyły następnie Moskwę, a Wasyl Szujski został uwięziony. Wówczas rosyjscy bojarzy ofiarowali carski tron Władysławowi – synowi polskiego króla Zygmunta III Wazy. Władysławowi postawiono jednak warunek – przejście na prawosławie. Na takie ustalenia nie zgodził się jednak Zygmunt III Waza. Sam chciał zostać rosyjskim carem i wprowadzić w Rosji katolicyzm;

- w Moskwie wybuchło powstanie skierowane przeciwko Polakom, polskie oddziały wojskowe w 1612 r. uległy rosyjskiemu oblężeniu i ostatecznie skapitulowały;

- po klęsce Polaków tron carski w Rosji objął Michał Romanow w 1613 r. Był on założycielem dynastii Romanowów, która rządziła w Rosji aż do 1917 r.;

*Wizerunek – car rosyjski Michał I Romanow:

<http://www.wladcy.myslenice.net.pl/Rosja/foto/MichalI.jpg>

- w latach 1617 – 1618 odbyła się jeszcze jedna polska wyprawa do Moskwy – z udziałem wspomnianego już królewicza Władysława (czyli późniejszy król Władysław IV Waza). Jej rezultatem był rozejm w 1619 r. z Rosją zawarty w Dywilinie (dzisiejsza Rosja). Zgodnie z jego postanowieniami Polska uzyskała ziemię smoleńską, czernihowską i siewierską. Michał Romanow zrzekł się pretensji do Inflant;

*Mapka – terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów po rozejmie w Dywilinie – kolorem pomarańczowym oznaczono ziemię, które przypadły Polsce:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/bc/Truce_of_Deulino_1618-1619.PNG/1024px-Truce_of_Deulino_1618-1619.PNG

- w latach 1632 – 1634 Rosjanie atakowali Smoleńsk, który był w polskich rękach. Zmagania te zakończył pokój w Polanowie (dzisiejsza Rosja) zawarty w 1634 r. Na jego mocy Polska musiała zwrócić Rosji wschodnią część województwa smoleńskiego i wschodnie części województwa czernihowskiego oraz kijowskiego, a Władysław IV Waza miał się zrzec praw do rosyjskiego tronu. Wazowie stracili w ten sposób możliwość objęcia rosyjskiej korony carskiej.

*Mapka – granice Rzeczypospolitej Obojga Narodów po pokoju w Polanowie:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/2d/Rzeczpospolita_Obojga_Narod%C3%B3w_1635.svg/1024px-Rzeczpospolita_Obojga_Narod%C3%B3w_1635.svg.png

Tematy semestralnych prac kontrolnych:

1. Opisz przyczyny a następnie najważniejsze etapy oraz skutki Wielkiej Rewolucji Francuskiej (1789 – 1799).
2. Przedstaw najistotniejsze cechy polskiej kultury szlacheckiej z okresu XVI – XVIII w.
3. Omów postanowienia Konstytucji 3 maja z 1791 r.